

8. *Омельченко Ж.* Формування загальнолюдських цінностей як мети виховання в працях видатних мислителів / Ж. Омельченко // Педагогіка і психологія. — 1996. — № 3. — С. 188—193.
9. *Підласий І.* Ідеали українського виховання / І. Підласий // Рідна школа. — 2000. — № 2. — С. 3—7.
10. *Підласий І.* Ідеали українського виховання (продовження) / І. Підласий // Рідна школа. — 2000. — № 10. — С. 6—13.
11. *Софінська Г.* До проблеми виховання ідеалу в педагогічній науці / Г. Софінська // Педагогіка і психологія. — 1997. — № 1. — С. 88—94.
12. *Чупрій Л.* Моральні цінності як основа відродження української нації / Л. Чупрій // Рідна школа. — 2003. — № 10. — С. 23—25.

Ігор Скленар

ЗАХИСТ І ЗБЕРЕЖЕННЯ ЦЕРКОВНОЇ СПАДЩИНИ У ДЗЕРКАЛІ ПРЕСИ

У статті аналізуються публікації української преси, де порушуються питання державної підтримки і шанобливого ставлення суспільства до соборів, церков, каплиць, дзвіниць та інших сакральних споруд.

Ключові слова: захист, церква, храм, пам'ятка, влада, УПЦ, УПЦ КП, журналіст, газета, коментар.

В статье анализируются публикации украинской прессы, где поднимают вопросы государственной поддержки и уважительного отношения общества к соборам, церквям, часовням, колокольням и другим сакральным сооружениям.

Ключевые слова: охрана, церковь, храм, памятник, власть, УПЦ, УПЦ КП, журналист, газета, комментарий.

This article analyses the publications of the Ukrainian press deals with the questions of state support and deferential relation of society to the cathedrals, churches, chapels, bell towers and other church buildings.

Key words: defence, church, temple, sight, power, UOC, UOC-KP, journalist, newspaper, comment.

Сучасні публікації релігійної тематики в українській пресі відображають духовну сферу життя людей. Наскільки вони є професійними і змістовними, то цього аспекту торкатися не будемо. Як зазначає дослідниця проблематики «релігія і мас-медіа» А. А. Бойко, в інформації релігійного характеру вирізняються дві частини —

відомості про концептуальні основи тієї чи іншої релігії та інформація щодо функціонування Церков і релігійних організацій. У другій частині журналістикознавець виділяє художньо-мистецький тематичний аспект. Цей аспект висвітлюється також у публікаціях, в яких порушуються проблеми збереження архітектурної і зображальної спадщини церковних споруд, реставрації ікон, фресок, мозаїк тощо [1, с. 33—39]. Оскільки деякі журналісти прагнуть сенсаційності і скандальності навіть у сфері релігії, про що говорилося навесні 2009 р. на круглому столі про релігію і мас-медіа України [12], у цій статті привертаємо увагу до проблеми, яка не є широко резонансною у суспільстві, — збереження церковної спадщини (на прикладі конкретних публікацій загальноукраїнських і регіональних видань). Отже, визначивши об'єкт — пресові публікації названої тематики, виділяємо мету статті — проаналізувати конкретні журналістські виступи для показу складної ситуації довкола сакральної спадщини України. Часові рамки цього дослідження — 2007 рік, оскільки в той час з'явилася значна кількість злободенних публікацій про збереження цієї спадщини. Застосувавши такі методи, як контент-аналіз і проблемно-тематичний, згрупуємо публікації за конкретною темою.

Зацікавлення українських журналістів викликала ситуація щодо місця колишньої Десятинної церкви у столиці України. В газеті «Коммерсантъ» Н. Макогон і А. Скоропадський розповіли про розвиток подій довкола дзвіниці Української православної церкви (далі — УПЦ), встановленої на місці згаданої давньоруської святині. Дзвіницю за розпорядженням Київської держадміністрації ця конфесія повинна була знести. Журналісти опитали всі сторони конфліктної ситуації і з'ясували, що рішення київської влади підтримує інша конфесія — Українська православна церква Київського патріархату (далі — УПЦ КП), що засвідчило певне протистояння між обома конфесіями і в питанні зведення нових культових споруд [7].

Ця ж тема порушувалася І. Даценком у «Газете по-киевски», який безпосередньо побував на місці будівництва каплиці. Журналіст відзначив, що у розмові з ним священнослужитель УПЦ сподівається на спорудження майбутнього собору на цьому історичному київському місці. Теперішня дерев'яна церква, на його думку, може слугувати місцем хрещення немовлят. З цього приводу автор звернувся за коментарями до різних фахівців, зокрема до

представниці Українського товариства захисту пам'яток історії та культури Л. Афанасєвої. Вона акцентувала на тому, що залишки Десятинного храму повинні бути законсервовані і накріті скляним куполом, а його відновлення у первісному вигляді з нових будівельних матеріалів може спричинити зсуви на цій території. Академік Петро Толочко також «сумнівається, наскільки гармонійно монументальна будова Десятинної буде вписуватися поряд з легкою Андріївською церквою» [2]. Сукупність думок археологів та істориків засвідчила, що задум відновити давній храм Київської Русі є недоцільним. У кінці статті І. Даценко також став на їхній бік як звичайний киянин, аргументуючи тим, що на старокіївському пагорбі вже є місце для молитви.

В окремих блоках можна виділити публікації про Києво-Печерську лавру. Найпомітнішою і найбільшою серед матеріалів цієї тематики 2007 р. стала проблемна стаття доктора фізико-математичних наук, письменника Максима Стріхи. І хоча вона з'явилася в одному з провідних інтернет-видань «Українська правда», немало редакцій газет звернули на неї увагу, тому що публікація синтетично висвітлює проблеми довкола духовної святині України. Автор з боєм пише про сприяння чиновників з колишнього уряду В. Януковича у тому, щоб історична церква Спаса на Берестові неподалік Лаври перейшла у власність УПЦ, і все це, на думку М. Стріхи, мотивовано парламентськими виборами осені 2007 р. Проте указ про передання згаданого храму лаврським православним монахам зустрів спротив директора Києво-Печерського державного історико-культурного заповідника С. Кролевця. Один з його важливих аргументів, які адресувалися уряду, звучить так: «маленька церква не має іконостасу й абсолютно непристосована для богослужінь». Письменник у своїй статті оцінює ситуацію так: «Передання її релігійній громаді означатиме повільну загибель унікальних фресок. А, як показує досвід Кирилівської церкви, де настоятель зажадав був усунути з іконостаса знамениті картини Врубеля й перемалювати пошкоджені фрески XII століття як «неканонічні», й цього сумлінного інтелігентного ставлення ніхто не гарантує. ... Аби відвести можливі закиди в упередженості, спеціально наголошу — в церкві Московського патріархату є сьогодні чимало інтелігентних і освічених священиків, цілком лояльно налаштованих до української

культурної спадщини» [8]. Тим самим автор не звинуватив усю конфесію у бажанні мати у власності історичну церкву, далі назвав лише одного з найактивніших діячів Лаври — єпископа УПЦ Павла (Лебеда).

М. Стріха вважає, що руйнація берестовської церкви може викликати її виключення зі списку ЮНЕСКО, адже вона внесена туди 2002 р. як «одна зі 100 світових пам'яток, що перебувають під загрозою» [8]. Письменник керується припущенням, що це плано-мірний наступ ченців УПЦ з метою заволодіння Верхньою Лаврою для розвитку комерційної діяльності. При цьому наводяться конкретні приклади того, як територія поряд із святинею уже стає ласим шматком для комерсантів.

Тему святині на Берестові порушувала також газета «День». Окрім аналізованої публікації М. Стріхи, в одному з провідних видань надрукована редакційна стаття. В ній викладено зміст звернення громадських, культурних і політичних діячів до Президента Віктора Ющенка з проханням не допустити передання храму церковній громаді. Одним із головних аргументів став фресковий розпис берестовської церкви — єдиний зразок такого типу, який був в Україні в XVII ст. і який потребує подальшого культурного розкриття [13].

Не менш гостро розставив акценти у своєму матеріалі О. Донченко на сторінках «Українського слова». Після прес-конференції директора Києво-Печерського заповідника С. Кролевця автор публікації зробив невтішні висновки, що фактично на українській землі окремою конфесією руйнується духовна святиня. Окрім зруйнування Нижніх воріт восени 2007 р., в печерах, де зберігаються мощі святих землі української, є дуже високий рівень вологи. Територія Лаври забудовується розважальними закладами і ресторанами, будівельники пробурили глибокі отвори, які завдали шкоди «Входу до ближніх печер». Журналіст констатував, що влада не робить активних зусиль для того, аби зупинити руйнування релігійної святині на берегах Дніпра, і не виділила жодної копійки на реставрацію берестовської церкви, натомість УПЦ отримує з бюджету значні суми [3]. Проте у матеріалі не запропоновано шляхів вирішення проблеми, зокрема звернення громадських організацій до влади, активізація їхніх зусиль заради порятунку Лаври від «бізнесових» задумів УПЦ та ін.

Не оминула увагою тему церкви на Берестові «Газета по-киевски». В короткій статті журналіст В. Овсієнко звернувся із запитаннями до архімандрита Варсонофія, представника УПЦ, і до Я. Преображенської, завідувача відділу охорони пам'яток Києво-Печерського заповідника. Обидві сторони відстоювали свої позиції щодо функціонального використання історичної церкви. Зокрема, архіандрит наголосив, що Церква зобов'язується відреставрувати храм на Берестові після його передання, а представниця заповідника вважає, що монахам це не під силу, тому що для цього потрібно проводити масштабні наукові дослідження [9].

Третій блок нашого короткого дослідження становлять публікації про окремі церкви Києва та інших міст України. І. Осипчук у газеті «Факты» описав ситуацію із знаменитою Андріївською церквою Кисва, де через повільний зсув ґрунту у будівлі утворюються тріщини у кілька сантиметрів. Окрім цього, іконостас та ікони Андріївського храму закопчуються від свічок під час богослужінь. У статті відсутні емоційні висновки із закликом зберегти святоандріївську церкву від подальшої руйнації, проте автор представив думки фахівців і настоятеля храму щодо його стану [11].

У статті О. Маковець на сторінках «Газеты по-киевски» йдеться про початок реставрації фресок Софійського собору у Києві, намальованих за часів гетьмана Івана Мазепи. В публікації наголошується, що в 60-ті рр. ХХ ст. у цій славетній святині реставратори замалювали фрески Мазепинської каплиці і, припускає автор, це сталося через нехтування постаті Мазепи в радянський час. У статті подаються коментарі багатьох осіб про необхідність відновлювати фрески, тому що це «єдиний збережений архітектурно-стінописний ансамбль епохи українського гетьмана, до цього часу невідомий і недосліджений» [6]. Очевидно, ця тема заслуговує глибшого журналістського дослідження, не лише переліку фресок, які були замальовані, а й встановлення авторів цих творів, зв'язку з іншими тогочасними мистецькими школами та ін.

Журналісти «Газеты по-киевски» у своєму матеріалі дослідили ситуацію довкола православного храму св. Миколая на воді, збудованому на дніпровському острівку в Києві, неподалік від місця відпочинку. Щоправда, автори припустилися фактологічної помилки, назвавши його єдиним храмом на воді у Європі. Але це не примен-

шує проблеми, представленої читачам газети: через надмірну вологість стіни вже покриваються грибок, і це загрожує його нормальному функціонуванню. Більше того, відпочивальники сміяться навколо церкви і хтось навіть погасив недопалок сигарети ... об мозаїчне зображення св. Миколая Чудотворця. У статті міститься коментар столичного чиновника, який не розуміє, чому культовий об'єкт здали в експлуатацію без опалення [14].

Автор газети «День» В. Костюкевич у своїй статті розповідає про намір міської влади Житомира звести навпроти Свято-Преображенського собору бізнес-центр, що, своєю чергою викликало спротив місцевої громади УПЦ. У результаті ймовірної новобудови навпроти історичної пам'ятки одна з її сторін може бути затіненою, і це, наголошує автор, нагадує радянські часи, коли неподалік храму звели чотириповерховий будинок. У своєму матеріалі В. Костюкевич звернувся за коментарем до представників влади, тобто проблема висвітлена неоднобоко, у кінці публікації критикується архітекторів і тих, хто дав дозвіл на будівництво [4].

У Чернігові знаходяться Антонієві печери — унікальний підземний архітектурний комплекс XI—XIX ст. У короткій статті В. Литовченко і Г. Травінцева розповіли про проблему можливої руйнації найвищої у Європі підземної церкви св. Феодосія, якщо коріння трьохсотлітнього дуба і далі буде гнити. Наразі не проводяться конкретні заходи для збереження цієї пам'ятки архітектури. «Тож керівництво музею у питанні, як продовжити вік дерева, сподівається на пораду вчених...» — так завершується цей матеріал, але автори не забили на сполох, чому так байдуже ставиться до цього питання місцеве керівництво [5].

Протягом 2007 р. активізувалася тема збереження дерев'яних храмів, які здебільшого зосереджені у Західній Україні. Це пов'язано з тим, що згорілих церков із дерева — унікальних і самотніх пам'яток архітектури — в аналізованій у статті період нараховувалося кілька десятків. Журналісти українських видань переважно констатували факти згорань дерев'яних храмів, закликали до уважнішого ставлення до історичної церковної спадщини, але ґрунтовних розслідувань на цю тему не траплялося. В інтерв'ю «Україні молодій» дослідниця сакральної дерев'яної спадщини О. Крушинська зазначає: «...досі не було жодного випадку, щоб когось було покарано не те що за пошкодження — за свідоме знищення церкви,

пам'ятки архітектури національного значення! То чого дивуватися, що церкви гинуть? Другий важливий напрямок — це популяризація дерев'яних храмів у ЗМІ. Місцева влада має усвідомити, що пам'ятка — це не зайвий тягар на шиї, а принада для туристів (може, і єдина в цьому селі чи містечку)» [10]. Нині в пресі з'явилося більше аналітичних матеріалів порівняно із 2007 р., і, на жаль, повідомлень про згорання старовинних дерев'яних церков побільшало, а кількість таких знищених храмів перевищує 140.

Коротке дослідження щодо висвітлення теми захисту церковної спадщини в українській пресі (2007 р.) дозволяє зробити такі висновки: автори роблять наголос передусім на релігійній значущості українських культових споруд; вони звертаються до їхньої історії, пишуть про найвідоміші ікони, фрески, розписи, наголошують на їхній унікальності в контексті європейської та світової культури і тим самим показують суспільству необхідність їхнього захисту і збереження для прийдешніх поколінь. Це залежить від комплексної державної політики у цій сфері, але більшість проаналізованих публікацій показали, що держава мінімально, а то й взагалі не виділяє коштів чи не робить необхідних робіт для збереження духовних святинь України.

Примітно, що загальноукраїнські та столичні видання зосередили свою увагу на проблемах відомих сакральних споруд Києва. Найбільший резонанс серед них викликав берестовський храм у межах Києво-Печерської лаври, на захист музейного статусу якого виступили не лише письменники (М. Стріха), а й українська інтелігенція, науковці. Публікації про проблеми славетних церков у регіонах показали, що вони потребують передусім матеріальної підтримки держави, оскільки частина з них залишається її власністю.

На нашу думку, сьогодні журналістам варто більше зосередитися на регіональному аспекті теми захисту церковної спадщини, адже домінування заполітизованих новин у пресі відволікає читача від сфери релігії. Заслугує на висвітлення стан маловідомих церков державного значення, які знаходяться у соціально депресивних районах України. Адже вони здебільшого тісно пов'язані із славетними сторінками історії.

1. *Бойко А.* Релігія в мас-медіа України : тексти лекцій / А. Бойко. — К., 2009. — 158 с.

2. *Даценко И.* А Десятинную уже возвели! / И. Даценко // Газета по-киевски. — 2007. — 11 июня.
3. *Донченко О.* Хто зупинить вакханалію в Лаврі? / О. Донченко // Українське слово. — 2008. — 2—15 січ.
4. *Костюкевич В.* Тінь над собором / В. Костюкевич // День. — 2007. — 1 берез.
5. *Литовченко В.* Спиляєш дерево — загине церква / В. Литовченко, Г. Травінцева // Україна молода. — 2007. — 24 листоп.
6. *Маковец О.* Нам вернут фрески Мазепи / О. Маковец // Газета по-киевски. — 2007. — 29 нояб.
7. *Макогон Н.* Десятинная церковь попала под запрет / Н. Макогон, А. Скоропадський // Коммерсантъ. — 2007. — 17 июля.
8. *Стріха М.* Київська Лавра: між ченцями, чиновниками й інвесторами [Електронний ресурс] / Максим Стріха // <http://www.pravda.com.ua/news/2007/9/25/64393.htm>.
9. *Овсиенко В.* Лавру опять делят / В. Овсиенко // Газета по-киевски. — 2007. — 21 сент.
10. Олена Крушинська: «Дерев'яна церква — як жива істота» // Україна молода. — 2009. — № 42.
11. *Осипчук И.* Андреевская церковь может стать угрозой для Подола / И. Осипчук // Факты. — 2007. — 27 июля.
12. Учасники круглого столу обговорили роль ЗМІ в поліконфесійному українському суспільстві [Електронний ресурс] // <http://www.risu.org.ua/ukr/news/article;28710/>.
13. Церква Спаса на Бересті повинна мати тільки музейний статус // День. — 2007. — 18 жовт.
14. *Штейников С.* Не топите церковь на воде! / С. Штейников, Я. Ткаченко // Газета по-киевски. — 2007. — 3 окт.

Марія Ріней

ГАЗЕТНИЙ ЗАГОЛОВОК: ВІДПОВІДНІСТЬ ПОЛІГРАФІЧНИМ НОРМАМ

Розглянуто поліграфічні норми щодо розміщення заголовків; проаналізовано випадки неправильного розподілу газетного заголовка на рядки; акцентовано на смислового значенні кожного рядка заголовка.

Ключові слова: газетна шпальта, заголовок, рядок заголовка, оформлення, поліграфічні норми, смислове значення.